

Kompetencje przedmiotowe w bibliotece naukowej

WSTĘP

Zagadnienie kompetencji przedmiotowych bibliotekarzy obejmuje działania w obrębie dostępu do fachowej wiedzy i narzędzi usprawniających jej pozyskiwanie oraz umiejętne wykorzystywanie nabytych wiadomości w procesie komunikowania się z użytkownikiem. Bibliotekarskie poszukiwania wysokiej jakości kryterium doboru źródeł informacji zaprowadziłyby m.in. do fachowych ocen literatury, dokonywanych przez pracowników naukowych. Założyć należy przy tym, iż „fachowe oceny” to te o wysokiej jakości merytorycznej, lecz także obiektywne. Pracownicy naukowcy z racji swojego wykształcenia i doświadczenia mogą wyrazić wartościowe opinie na temat jakości i przydatności źródeł informacji w odniesieniu do określonej dziedziny wiedzy. Na jedną z form takiej współpracy, jaką są płatne technologie eksperckie, wskazuje Jacek Wojciechowski:

Konieczna jest obiektywizacja i merytoryczna zasadność decyzji. Tym samym gromadzenie oraz usuwanie zbiorów straciło swój manufakturalny, chałupniczy charakter, nabierając cech technologii eksperckiej¹.

Jako drugie źródło fachowej wiedzy, autor artykułu *Z problemów organizacji zasobów bibliotecznych*, podaje specjalistów z różnych dziedzin pracujących w bibliotekach:

Otóż można wykorzystać ich wiedzę w procesie gromadzenia zbiorów, kierując ich macierzowo do agend gromadzenia np. raz w tygodniu. W ten sposób można w gronie pracowników własnej biblioteki uzyskać kompetentną pomoc w wyborze niektórych materiałów naukowych oraz artystycznych, zwłaszcza literackich².

Powołanie do życia płatnych technologii eksperckich było i nadal jest trudne do zrealizowania, natomiast zespoły zadaniowe działające w różnych formach i z różną częstotliwością, są aktualnie jednym z filarów bibliotek. Ich działania powinny opierać się na połączeniu wiedzy z narzędziami pomocniczymi, które pozwalają tę wiedzę uzupełnić i przekazać (np. portale naukowe, społecznościowe, repozytoria).

KONTEKST I ZAKRESY PROBLEMOWE

Starania o nabywanie wysokiej jakości literatury fachowej a zarazem o jej przydatność w pracy naukowej doprowadziły w przeszłości do rozważań na temat zadań osób, które miałyby tym procesem w bibliotekach kierować. Wskazywano na nieścisłość nazwy bibliotekarz dziedzinowy, ale ponieważ termin przyjął się w praktyce bibliotekarskiej, i w tym artykule takie określenie się pojawia³.

U progu XXI w. w następujący sposób próbowano zdefiniować charakter pracy bibliotekarzy dziedzinowych:

zatrudniani są na stanowiskach różnie nazywanych i pełnią wiele zróżnicowanych funkcji. Jednakże cechą wspólną bibliotekarzy dziedzinowych (też specjalistów informacji, bibliotekarzy wydziałowych, bibliotekarzy odpowiedzialnych za materiały dydaktyczne), definiującą tę grupę zawodową jest fakt, że ich zadania koncentrują się wokół potrzeb informacyjnych określonej grupy studentów lub pracowników naukowych⁴.

Temat kompetencji przedmiotowych w bibliotekach naukowych powrócił przy okazji kolejnej dyskusji. Problem podejmowany m.in. na łamach

„Elektronicznego Biuletynu Informacyjnego Bibliotekarzy EBIB” z 2000 r. i podczas seminarium zorganizowanego przez Bibliotekę Główną Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w tym samym roku, okazał się być powrotem do wcześniej zauważonych i nierozwiązanych problemów oraz wstępem do rozważań na temat roli bibliotekarza dziedzinowego w dobie komputeryzacji⁹. Przytaczano liczne przykłady funkcjonowania tej profesji chociażby w Niemczech, pytano o możliwość przeniesienia owej struktury na grunt polski w kontekście uelastycznienia struktur organizacyjnych bibliotek, ale przede wszystkim próbowano określić konkretne zadania związane z pracą specjalisty dziedzinowego. Artur Jazdon podkreślał wówczas, iż *bibliotekarz dziedzinowy powinien brać udział w procesie zarządzania zbiorami, czyli doborze, selekcji, lokalizacji zbiorów oraz mieć kontakt z użytkownikami*⁹. Natomiast w bibliotece UMK w Toruniu sporządzono opis stanowiska pracy bibliotekarza dziedzinowego i podjęto próbę wprowadzenia takiego stanowiska do struktury organizacyjnej⁷.

Po kolejnych latach dyskusji na temat bibliotekarzy dziedzinowych w bibliotekach uniwersytetów i politechnik, wciąż aktualna wydaje się uwaga Haliny Ganińskiej, iż *zatrudnieni są pracownicy dziedzinowi w zakresie problematyki gromadzenia zbiorów, lecz nie ma takiego stanowiska w sensie formalno-prawnym wypełniającego de facto zadania bibliotekarza*⁸.

Obecnie dominuje chęć usprawniania pracy w kontekście celowego dostępu do profesjonalnych źródeł informacji, ale z położeniem nacisku na zaspokojenie potrzeb informacyjnych środowiska akademickiego. Dzieje się tak w myśl zasady, że to ich wymagania powinny być brane pod uwagę w procesie tworzenia księgozbioru i organizacji usług biblioteki.

W poniższym artykule kompetencje przedmiotowe omawiane są w kontekście trzech zakresów problemowych:

- zarządzania zbiorami,
- wiedzy o użytkowniku,
- komunikacji z użytkownikiem.

ZARZĄDZANIE ZBIORAMI

Dla uzyskania pełnego obrazu rozważanego problemu konieczne jest odniesienie się do wspomnianej wcześniej kwestii udziału bibliotekarzy dziedzinowych w doborze, selekcji i lokalizacji zbiorów. Specjalista posiadający wiedzę z danego zakresu i na bieżąco tę wiedzę uzupełniający, staje

się kluczowym ogniwem w podejmowaniu decyzji dotyczących dostępu do źródeł wiedzy, nabywania i organizacji materiałów w bibliotece. Jego praca jest ściśle związana z całością procesu gromadzenia i uzupełniania zbiorów i powinna być jednym z elementów gwarantujących jego skuteczny przebieg. W celu prawidłowego ukształtowania profilu zbiorów, to znaczy obiektywnego z naukowego punktu widzenia i zgodnego z potrzebami naukowymi odbiorców, konieczne jest włączenie zespołu specjalistów dziedzinowych w pięciostopniowy proces zarządzania zbiorami.

1. *Wzmacnianie zbiorów przez nabywanie lub zapewnianie dostępu do właściwych źródeł informacji (ponownie należy podkreślić: źródeł profilowo zgodnych z rozwojem naukowym uczelni i prezentujących wysoką jakość merytoryczną).*

2. *Przesuwanie tytułów w obrębie poszczególnych kolekcji (podejmowanie decyzji o dostępie do tytułów na miejscu, w czytelniach lub wypożyczeniu na zewnątrz, okresie udostępniania danej jednostki itd.).*

3. *Rozważanie alternatywnych formatów (to znaczy rezygnacja z wersji drukowanych na rzecz elektronicznych, zaprzestanie lub wznowienie np. prenumeraty czasopism).*

4. *Restauracja wartościowych, lecz „zacytanych” woluminów.*

5. *Zastępowanie lub selekcja tytułów, które straciły swoją wartość z historycznego, aktualnego i przyszłościowego punktu widzenia, oceny i naukowych trendów⁹.*

Zaangażowanie w powyższy proces pozwala na całościowy ogląd stanu literatury z danej dziedziny, czyli:

- dostrzeganie mocnych i słabych stron danej kolekcji (np. jej wykorzystanie),
 - wskazywanie braków w kolekcji i sposobów ich uzupełnienia,
 - ocenę dostępu do źródeł – jaką informację zwrotną należy przekazać bibliotekarzom pracującym w Oddziale Gromadzenia i Uzupełniania Zbiorów, w kontekście ich współpracy z użytkownikiem.
- Zaangażowanie bibliotekarzy dziedzinowych w proces gromadzenia opiera się na wypełnianiu ról:
- agregacyjnych,
 - selekcyjnych,
 - weryfikacyjnych¹⁰.

Podsumowując, oznacza to łączenie informacji o źródłach wiedzy w całość, przy jednoczesnej eliminacji materiałów nieodpowiednich treściowo i jakościowo, czyli weryfikację. Pozwala ono na merytoryczny nadzór nad daną kolekcją, a więc również regularny ogląd księgozbioru z punktu widzenia jego mocnych stron i braków.

WIEDZA WOBEC KOMPETENCJI PRZEDMIOTOWYCH

W doskonaleniu kompetencji przedmiotowych niezbędna jest wiedza o nowo wydawanej literaturze oraz o pożądanym przez użytkowników źródłach i rodzajach informacji. Informacje o potrzebach naukowych użytkowników są przez bibliotekarzy analizowane, powinny prowadzić do wniosków na temat doboru tradycyjnych i elektronicznych tytułów w przyszłości. Bibliotekarze dziedzinowi wykorzystują nabytą wiedzę do podniesienia jakości usług, innymi słowy zarządzają wiedzą. *Podkreślić należy przy tym, iż zarządzanie wiedzą jest umiejętnością wykorzystywania danych i informacji w działaniu praktycznym*¹¹.

*Zarządzanie wiedzą to systematyczny, skoordynowany proces gromadzenia, weryfikacji, przetwarzania, przechowywania i udostępniania wiedzy oraz kierowania procesami z nią związanymi, w celu podnoszenia skuteczności realizacji celów biblioteki*¹².

W odniesieniu do informacji na temat literatury naukowej pomocne okazują się jej recenzje, strony internetowe wydawnictw, katalogi, media. Powinny one być powiązane z oczekiwaniami użytkowników bibliotek, co pozwoliłoby nie tylko odpowiedzieć na ich potrzeby naukowe, ale także zwiększyć celowość gromadzenia zbiorów, a tym samym efektywność zarządzania nimi. Pytanie brzmi: jak zdobyć wiadomości dotyczące użytkownika.

Wśród narzędzi obecnie wykorzystywanych do tego celu w bibliotekach jest serwis [Zaproponuj Kupno Książki](#), który dostarcza informacji o rodzaju poszukiwanej literatury, ale także o przyczynach poszukiwań (np. potrzeba wykorzystania do indywidualnych poszukiwań badawczych). W Bibliotece Uniwersyteckiej w Poznaniu obsługa serwisu oparta jest na współpracy bibliotekarzy dziedzinowych z pracownikami Oddziału Gromadzenia i Uzupełniania Zbiorów. Ci drudzy monitorują potrzeby użytkowników zgłaszane w serwisie [Zaproponuj Kupno Książki](#), następnie konsultują nabywanie literatury ze specjalistami dziedzinowymi pod kątem profilu naukowego biblioteki oraz jakości źródeł informacji. Na podstawie zdobytych od użytkownika informacji bibliotekarze dokonują transferu wiedzy, w wyniku którego zapada decyzja o pozyskaniu wskazanych materiałów.

Inną formą orientacji w potrzebach użytkowników są dyżury w ramach serwisu [Zapytaj Bibliotekarza](#), gdzie na podstawie pytań o dostęp do konkretnych tytułów czy baz danych, można uzyskać informacje na temat aktualnych poszuki-

wań czytelnicznych. Ponadto serwis ten odpowiada nie tylko na pytanie czego szukają nasi użytkownicy, ale także jaka forma udostępnienia materiałów byłaby dla nich najkorzystniejsza. Wydaje się, że pomocna w kwestii nabywania literatury może być również analiza wykorzystania księgozbioru jako całości (książki drukowane, elektroniczne, bazy danych), z zastrzeżeniem, że statystyki wypożyczeń powinny trafiać do bibliotekarzy dziedzinowych i innych bibliotekarzy na co dzień gromadzących literaturę. Dzięki temu ci mogliby analizować rynek wydawniczy pod kątem nie tylko popularnych, ale i wartościowych tytułów. Nie wypada pominąć także badań ankietowych, których interpretacja pomogłaby dookreślić lub uelastycznić profil gromadzenia biblioteki.

W rozważaniach dotyczących wzajemnej zależności pomiędzy wiedzą o użytkownikach a kompetencjami przedmiotowymi, należy wspomnieć również o możliwości prezentowania przez bibliotekę nabytych tytułów szerokiemu gronu odbiorców. Biblioteka Uniwersytecka w Poznaniu, na przykład, prezentuje nową literaturę na profilu [Nowości w Bibliotece Uniwersyteckiej w Poznaniu](#) na Facebooku. Informuje on, ale także daje możliwość ustosunkowania się do nabytych tytułów.

Przedstawione narzędzia pozwalają na wzmocnienie kompetencji przedmiotowych biblioteki przez zdobycie wiedzy na temat potrzebnej literatury, w trzech obszarach:

- realizacji zamówień ([Zaproponuj Kupno Książki](#)),
- konsultacji ([Zapytaj Bibliotekarza](#)),
- prezentacji ([Nowości w Bibliotece Uniwersyteckiej w Poznaniu](#)).

KOMUNIKACJA

Praktyka pokazuje, że rzeczą oczywistą jest komunikacja i współpraca wśród bibliotekarzy w odniesieniu do większości decyzji podejmowanych w bibliotece, lecz bywa nie wystarczająca. Przyszłość bibliotekarstwa to nieustanne doskonalenie procesów komunikacyjnych także poza biblioteką. Michael Gorman podkreśla zasadę, która jest niezbędna do budowania prawidłowych relacji. *Personel biblioteki nie może rozumieć i stosować źle sformułowanych zasad, a użytkownicy nie mogą próbować zrozumieć i korzystać z usług, których funkcjonowanie jest opisane w języku dla nich niezrozumiałym. Mowa o jasnym, bogatym znaczeniowo porozumiewaniu się, służącym wymianie informacji, przede wszystkim o charakterze naukowym*¹³.

Jak w wielu aspektach pracy bibliotecznej, tak i w kształtowaniu kompetencji przedmiotowych bibliotekarzy, rola poprawnej i skutecznej komunikacji nie ogranicza się do formułowania zasad. Jacek Wojciechowski uszczegóławia pojęcie podkreślając istotną rolę *procesów doradczych, instruktażowych i rekomendacyjnych*¹⁴. Dookreśla je termin mediacja. Wśród pożądanych cech bibliotekarza-mediatora powinny znaleźć się elementy gwarantujące wysoką jakość przekazywanych komunikatów:

- fachowość,
- otwartość,
- umiejętność spojrzenia na kolekcję jako całość.

Cechy te wyznaczają kierunek prac nad doskonaleniem bibliotekarstwa dziedzinowego i bibliotekarstwa w ogóle, w teraźniejszości i przyszłości. Bibliotekarz będący ekspertem w danej dziedzinie, to osoba nieustannie pogłębiająca swoją wiedzę i umiejętnie ją wykorzystująca, a zatem także budująca swoją reputację eksperta w otoczeniu. Praca nad kolekcją to także obiektywizm, otwartość i elastyczność wobec nowo pojawiających się trendów w nauce i umiejętne zapewnianie dostępu do materiałów zgromadzonych w przeszłości. Nie wszystko, co nowe, jest automatycznie lepsze bądź bardziej użyteczne. *Produktywna aktualizacja treści w mediacji polega na zestawianiu i łączeniu wartościowych treści nowych i dawnych. Wypełnienie powyższych zadań jest tym trudniejsze, ponieważ obudowane sensami, które nadaje obiegowi informacji użytkownik. Informacyjna sprawność biblioteki kojarzy się z koincydencji prędkości świadczenia oraz incydentalnej użyteczności informacji, warunkowanej przez okoliczności, akurat występujące*¹⁵.

Zadaniem bibliotekarza jest nieustanne upewnianie się co do faktycznych, a nie domniemyanych potrzeb użytkowników, czuwanie nad jakością informacji a nawet ich porównywanie. Zespolenie różnych punktów widzenia wydaje się ciągle aktualne i konieczne dla pogodzenia skuteczności i wiarygodności przekazywanych informacji.

PODSUMOWANIE

Blizsze przyjrzenie się kształtowaniu czy doskonaleniu kompetencji przedmiotowych w bibliotece naukowej pozwala sądzić, że jest to kwestia wielowątkowa i wymagająca rozpoznania na kilku płaszczyznach. Poczawszy od indywidualnej pracy nad doskonaleniem wiedzy z danego przedmiotu a skończywszy na umiejętnym przekazywaniu informacji użytkownikowi. Temat skomplikowany,

ponieważ wskazujący na zastosowanie umiejętności interpersonalnych w bibliotece i poza nią. O ile źródłem kompetencji przedmiotowych bibliotekarza jest jego wiedza, doświadczenie i chęć doskonalenia się, to docelowo nie może on nie skorzystać z szeroko rozumianych konsultacji. Dlatego konieczne jest monitorowanie zmian, jakie zachodzą w otoczeniu naukowym, weryfikowanie dotychczasowych poglądów i uwzględnianie szeregu ograniczeń. Jakkolwiek nie ukształtowałyby się kwestia doskonalenia kompetencji przedmiotowych, zawsze będą one podlegały osądowi otoczenia. Praca nad nimi powinna więc uwzględniać takie czynniki jak:

- fachowość,
- konsultacje i komunikacja,
- skuteczność przekazywanej informacji.

Małgorzata Bródka
Biblioteka Uniwersytecka w Poznaniu

PRZYPISY

- 1 WOJCIECHOWSKI, J. Z problemów organizacji zasobów bibliotecznych. *Przegląd Biblioteczny* 1998, z. 1, s. 6.
- 2 Tamże, s. 12.
- 3 WOJCIECHOWSKI, J. *Biblioteki w nowym otoczeniu*, Warszawa: Wydaw. SBP, 2014, s. 93. ISBN 978-83-64203-27-5. W artykule używam pojęć: bibliotekarz dziedzinowy, kompetencje przedmiotowe na określenie konkretnych specjalizacji przedmiotowych.
- 4 BLUCK, R. Rozwój kadr w odniesieniu do bibliotekarzy dziedzinowych. W: Kemp, I., Wildhardt, T. (red.). *Zarządzanie biblioteką: najnowsze kierunki w bibliotekarstwie Brytyjskim: wybór tekstów*. Warszawa: Wydaw. SBP, 1998, s. 146.
- 5 Por. *Elektroniczny Biuletyn Informacyjny Bibliotekarzy EBIB nr 10/2000 (18)* [online], [dostęp: 21.09.2016]. Dostępny w WWW: <http://www.ebib.pl/biuletyn-ebib/18/>.
- 6 JAZDON, A. Unde venis? *Elektroniczny Biuletyn Informacyjny Bibliotekarzy EBIB nr 10/2000 (18)* [online], [dostęp: 21.09.2016]. Dostępny w WWW: www.oss.wroc.pl/biuletyn/ebib18/.
- 7 BEDNAREK-MICHALSKA, B. Opis stanowiska pracy bibliotekarza dziedzinowego na przykładzie BG UMK. *Elektroniczny Biuletyn Informacyjny Bibliotekarzy EBIB nr 10/2000 (18)* [online], [dostęp: 21.09.2016]. Dostępny w WWW: <http://www.oss.wroc.pl/biuletyn/ebib18/michalska.html>.
- 8 GANIŃSKA, H. Gromadzenie a bibliotekarz dziedzinowy w bibliotekach politechnik w Polsce. *Elektroniczny Biuletyn Informacyjny Bibliotekarzy EBIB nr 8/2000 (16)* [online], [dostęp: 21.09.2016]. Dostępny w WWW: <http://www.oss.wroc.pl/biuletyn/ebib18/ganinska.html>.

- ⁹ AGEE, J. *Acquisitions Go Global: An Introduction to Library Collection Management in the 21st Century*. Oxford: Wydaw. Chandos Publishing, 2007, s. 18.
- ¹⁰ WOJCIECHOWSKI, J., dz. cyt., s. 88.
- ¹¹ WOJCIECHOWSKA, M. *Zarządzanie wiedzą i informacją w placówkach bibliotecznych i ośrodkach informacji* [online], [dostęp: 22.09.2016]. Dostępny w WWW: http://www.academia.edu/5139435/Zarz%C4%85dzanie_wiedz%C4%85_i_informacj%C4%85_w_plac%C3%B3wkach_bibliotecznych_i_o%C5%9Brodkach_informacji.
- ¹² Tamże.
- ¹³ GORMAN, M. *Our Own Selves: More Meditations for Librarians* [online], [dostęp: 21.09.2016]. Dostępny w WWW: https://books.google.pl/books?id=MT7gl38MYj0C&pg=PT100&hl=pl&source=gbs_toc_r&cad=3#v=onepage&q=The%20staff%20can%27t%20understand&f=false.
- ¹⁴ WOJCIECHOWSKI, J. *Biblioteka w komunikacji publicznej*. Warszawa: Wydaw. SBP, 2010, s. 72. ISBN: 978-83-61464-38-9.
- ¹⁵ WOJCIECHOWSKI, J. *Biblioteki w nowym otoczeniu*. Warszawa: Wydaw. SBP, 2014, s. 87. ISBN: 978-83-64203-27-5.

▶▶▶ W KILKU SŁOWACH

Kraszewski. Komputery dla bibliotek 2017

Instytut Książki ogłosił nabór wniosków w ramach programu dotacyjnego „Kraszewski. Komputery dla bibliotek 2017”. Termin naboru wniosków upływa 30 kwietnia.

Celem programu jest zapewnienie zrównoważonego dostępu do technologii teleinformatycznych i wyrównanie szans mieszkańców miejscowości w gminach o najniższych dochodach podatkowych na jednego mieszkańca poprzez wyposażenie bibliotek w tych gminach w nowoczesny sprzęt komputerowy. Program „Kraszewski. Komputery dla bibliotek 2017” jest piątą edycją programu, poprzednie zrealizowano w latach 2012, 2013, 2015 oraz 2016.

W ramach programu można ubiegać się o dofinansowanie zakupu komputerów, oprogramowania i komputerowych urządzeń peryferyjnych w jednostkowej cenie nabycia do 3500 zł.

Szczegółowe informacje oraz niezbędne pliki do pobrania dostępne na: www.institutksiazki.pl

(Źródło: www.institutksiazki.pl)

Dodatkowa dokumentacja przy umowie zlecenia

Od 1 stycznia 2017 r. zawarcie umowy zlecenia lub o świadczenie usług nie ogranicza się do podpisania

umowy i późniejszego wystawienia rachunku. Stronom umowy, a zwłaszcza zleceniobiorcy, przybyło obowiązków dokumentacyjnych. Od wskazanej daty liczba godzin pracy przy wykonywaniu wspomnianych umów musi być ewidencjonowana.

Z dniem 1 stycznia 2017 r. weszła w życie ustawa o zmianie ustawy o minimalnym wynagrodzeniu za pracę oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2016 r. poz. 1265). Zagwarantowała ona zleceniobiorcom lub świadczącym pracę na podstawie umowy o świadczenie usług (dalej zleceniobiorcom), minimalną stawkę wynagrodzenia za każdą godzinę pracy w ramach tych umów. W 2017 r. godzinowa stawka minimalna dla zleceniobiorcy wynosi 13 zł.

Z wymogiem zachowania stawki minimalnej dla zleceniobiorcy wiąże się obowiązek ustalenia w umowie zlecenia sposobu potwierdzania liczby godzin pracy w ramach tej umowy. Jest to konieczne dla sprawdzenia, czy w danym miesiącu zleceniobiorcy zostało zapewnione wynagrodzenie za godzinę pracy w wysokości co najmniej minimalnej. Do takiego ustalenia trzeba mieć wiedzę o liczbie godzin faktycznie przepracowanych przez zleceniobiorcę w danym miesiącu. W konsekwencji, w przypadku gdy przepisy dopuszczają zwolnienie z obowiązku zapewnienia stawki godzinowej ze zlecenia, nie ma też potrzeby ewidencjonowania liczby godzin pracy zleceniobiorcy.

(Źródło: bn.org.pl)